

RİSALE-İ KAÇACILIK (ÇÖMLEKÇİLİK RİSALESİ)

Serap ALPER*

ÖZ

Meslekler, toplumların yaşam biçimlerini yansıtır. Türk dilinin ilk yazılı belgeleri niteliğinde olan Orhon Yazıtları'ndan itibaren, Türk dili tarihi boyunca ortaya konulan eserlerden Türk toplumunda hangi mesleklerle uğraşıldığına dair bilgiler edinebiliyoruz¹. Daha XI. yüzyılda *Kutadgu Bilig* gibi Türk dili ve edebiyatı tarihinde önemli bir eserde ve sonrasında kaleme alınmış olan siyasetname, nasihatname türündeki eserlerde de çeşitli vazifelerde bulunanlar için meslek ahlakından bahsedilir. Bizanz meslek risaleleri ise, daha geç dönemde ortaya konmuştur. XVII.-XVIII. yüzyıllardan itibaren ortaya konmuş olan bu meslek risalelerinin önemli bir kısmı bugün İsveç, St. Petersburg ve Berlin'deki çeşitli kütüphanelerin koleksiyonlarında bulunmaktadır. Bu eserler üzerine Türkiye, İsveç, Çin, Özbekistan ve başka yerlerde çalışmalar yapılmaktadır.

Risale-i Kaçacılık, dil özelliklerine göre XVIII. yüzyıl sonu ile XIX. yüzyıl başlarında, Doğu Türkçesinin klasik sonrası devrinde, Çin Halk Cumhuriyeti Uygur Özerk bölgesinde, hususiyle Kaşgar ve Hoten'de yazıldığını tahmin ettiğimiz bir meslek risalesidir. Kimin tarafından yazıldığı bilinmeyen risalede, çömlekçilik mesleğinin ne olduğu ya da nasıl icra edildiğinden ziyade işlerin dinî bir ritüele ve belli ahlakî kurallara dâhil olarak yapılması gerekliliği belirtilmektedir. Bu yönüyle Anadolu'nun sosyal hayatının düzenlenmesinde XIII. yüzyıldan itibaren büyük bir rol oynadığını gördüğümüz, sanatkâr ve esnaf zümreleri arasında yayılmış, sosyo-ekonomik özelliği ağır basan Ahi teşkilatı ve teşkilatın nizamnamesi tarzındaki fütüvvetname geleneğinin Doğu Türklük sahasında da olabileceğini düşündürmektedir. Bunda, Moğol hâkimiyeti zamanında Hindistan'da revaç bulan ve daha sonra Maverâünnehir'de yayılan *kesbname* geleneği ve daha öncesinde XI. yüzyılda kaleme alınmış olan *Divanü Lugati't-Türk*'te geçen *akı* "eliaçık, cömert; yiğit" kelimesini ve *akılık* olgusunun eski Türk boy ve toplulukları arasındaki önemini etkisi büyüktür.

Anahtar Kelimeler: Kesbname, fütüvvetname, meslek, risale

PAMPHLET OF POTTERY

ABSTRACT

Professions reflect the lifestyles of the societies. Having been looked at the professions and the importance that given to this professions, can be gained an idea about the cultural structure of the society. The structuring of the craft guilds also illuminates the state organisation. According to its language characteristics *Risale-i Kaçacılık*, which was written at the end of the XVIIIth century and the beginning of the XIXth century, after classical era of Eastern Turkish, where at Uighur Autonomous region in the People's Republic of China, particularly supposed to be written in Kashgar or Hoten,

* Yrd. Doç. Dr., Mimar Sinan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, alperserap@gmail.com

¹ Türk dilinin Köktürk, Uygur ve Karahanlı dönemlerine ait eserlerinde geçen meslek adları için bkz. Serkan ŞEN, *Orhon, Uygur ve Karahanlı Metinlerindeki Meslekler Bağlamında Eski Türk Kültürü*, Ondokuzmayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve edebiyatı Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Samsun 2007.

is a pamphlet of profession. The pamphlet, its author is unknown, carries the features of fütüvvetname. It's mentioned at this pamphlet that the necessity of doing the works with a religious ritual and ethical rules, rather than what is profession of pottery or how it done. With this point of view, it makes us thinking that Ahi organization and fütüvvetname tradition which had been playing a major role among the craftsmen and tradesman since XIIIth century, also plays a role at east Turkish field. In this idea, effects of the tradition of kesbname which rose in India at the time of Mogol rule and than spreaded in Maveräünnahir and the tradition of akıllık which was important among the old Turkish tribes and communities, is great.

Keywords: Kesbname, fütüvvetname, profession, pamphlet

1. Eserin Tanıtımı

St. Petersburg Institute of Oriental Manuscripts a418 numarada kayıtlı olan *Risale-i Kaçacılık*, 12 varaktır. Her varakta 7 satır bulunmaktadır. 12b/6'dan itibaren *tarikatname* adlı başka bir metin başlamaktadır.

Eserin müellifi, müstensih ve istinsah tarihi ile ilgili herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Eserin, Doğu Türk yazı dilinin etkin olduğu saha içinde kalan Kaşgar, Yarkent, Hoten gibi önemli ticaret ve kültür merkezlerinden birinde yazıldığı tahmin edilmektedir.

2. Eserin Adı

Mensur olarak yazılmış olan eserin adı, metnin başında verilmektedir: *Risāle-i kaçacılık bu tururlar* (1b/1). *kaçacılık* kelimesi; “mutfak takımı, kâse, kutu, kap” (Necip 2013: 215) şeklinde tanımlanan *kaç* kelimesi ile “adlara gelerek bir nesneyi, bir işi veya bir sanatı kendisine meslek veya uğraşı olarak seçmiş olanları gösteren adlar türeten” (Korkmaz 2009: 41) +cı eki ve “bir meslekle uğraşan kimseyi gösteren adlardan meslek adı ve uğraşı alanı gösteren adlar türeten” (Korkmaz 2009: 56) +lık eklerinin birleşmesiyle oluşmaktadır.

Metinde sadece 1b/1'de gördüğümüz bu kelime yerine metnin geri kalanında *kāse-gerlik* kelimesi kullanılmıştır. *kāse-gerlik* kelimesi “çiniden, fağfurdan, porselenden, madenden veya topraktan yapılmış çanak” (Steingass 1998: 1004b-1005a) anlamındaki Farsça *kāse* kelimesi ile “isimlerin sonuna eklenen ve faaliyet (yapıcılık) bildiren” Farsça *-ger* edatının birleşmesiyle oluşmuş ve “kap kacak yapan” (Steingass 1998: 1005a) anlamında kullanılmıştır.

Arapça *risāle* sözcüğü ise “a letter, a treatise” (Steingass 1998: 574b) olarak anlamlandırılmışsa da Türkiye Türkçesinde “küçük kitap, broşür” anlamında kullanılmaktadır.

Metinde “topraktan kap kacak yapımı” anlatıldığı için eserin *Risale-i Kaçacılık* olan adını, *kāse-gerlik* terimini de göz önünde bulundurarak *kap kacakçılık risalesi* ya da daha düzgün bir ifadeyle *çömlekçilik risalesi* şeklinde adlandırmanın uygun olduğu görüşündeyiz.

3. Eserin Dahil Olduğu Saha

Dil özellikleri *Risale-i Kaçacılık*'ın XVIII.-XIX. yüzyıllarda Doğu Türkçesinin klasik sonrası devrinde Kaşgar, Yarkent, Hoten gibi önemli ticaret ve kültür merkezlerinden birinde yazıldığını düşündürmektedir.

“Kelimenin en geniş manasıyla Moğol istilasından sonra Cengiz çocukları tarafından kurulan Çağatay, İlhanlı ve Altın Ordu imparatorluklarının medenî merkezlerinde XIII.-XIV. asırlarda inkişaf eden ve Timurlular devrinde bilhassa XV. asırda klasik bir mahiyet alarak zengin bir edebiyat yaratan edebî Orta Asya lehçesi” (Köprülü 1945: s.270) olarak tanımlanan Doğu Türk yazı dili², Moğol akınları sonucunda mahallî lehçeler ve Oğuz-Kıpçak unsurlarının karışmasıyla birtakım ayrılıklar gösterse de Emîr Timür devrinde Maverâünnehir, Harezm ve Horasan sahalarında büyük önem kazanarak klâsik bir dil mahiyeti almaya başlamıştır.

Türk dilinin 15.-20. yüzyıllar arasındaki tarihî lehçesi olan Doğu Türk yazı dilinin dönemleri konusunda yapılan birçok tasnif içinde bugün daha çok kabul gören Eckmann’ın tasnifine göre bu edebî Türk dili üç döneme ayrılır:

- Klasik Öncesi Çağatayca Devri (XV. yüzyıl başı-1465): Ali Şir Nevâyî’nin ilk divanının tertip tarihi olan 1465’ten önceki şair ve yazarların eserlerinin oluşturduğu dönemdir.
- Klasik Çağatayca Devri (1465-1600): Nevâyî ile çağdaşlarının dönemidir.
- Klasik Sonrası Çağatayca Devri (1600-1921): Klasik Çağatayca dönemini izleyen dönemdir (Eckmann 1988, s. XIII-XIV).

Klasik sonrası dönemde de pek çok şair tarafından farklı kültür merkezlerinde işlenmeye devam eden Doğu Türkçesinin son dönemi için Eckmann, bu dönemde bir yandan özellikle Nevâyî’nin dikkatli bir biçimde taklit edildiğini diğer yandan da Özbek unsurlarının etkisinin olduğunu belirtir (Eckmann 1988, s. XIV).

“XVII. yüzyılda Kâşgar’da ve Fergana şehirlerinde Çağatayca, resmî dil ve kültür dili olarak Farsçadan daha fazla kullanılmıştır.” (Köprülü 1988, s. 318a). “Çağatay edebî dili XIX. asır ortalarına kadar, Çin hudutlarından İran sınırlarına kadar bütün Orta Asya memleketlerinde umûmî kültür dili, edebî dil ve devlet dili olarak kullanılıyor, hükümdarlar arasındaki mektuplar, vakfiyeler, her türlü edebî ve ilmî mevzûlar bu dille yazılıyor, yalnız mahdut aristokrat sınıflara değil, halka hitap eden eserlerde de bu dil kullanılıyordu. XIX. asırda yeni hayatın zarûretleri ve garptan gelen yeni fikirlerin tesiri ile yerli konuşma dillerine dayanan mahallî lehçe edebiyatları teşekkül etmeye başlayıncaya kadar, Çağataycanın bu hâkimiyeti çok geniş bir sahada devam etmiştir (Köprülü 1988: s. 318b).

XVII. yüzyıldan itibaren yerel unsurların görülmeye başladığı klasik yazı dili, XX. yüzyıldan itibaren çağdaş Türk lehçelerinin ortaya çıkması şeklinde bir gelişim gösterir. XVII. yüzyıldan itibaren verilen eserlerde klasik Doğu Türk yazı dili özellikleri ve yerel unsurların bir arada kullanıldığı görülmektedir. *Risale-i Kaçacılık*, klasik sonrası Doğu Türkçesi metinlerinin

---

² “Doğu Türkçesi” ya da “Doğu Türk Yazı Dili” kavramını Brockelmann gibi İslâm’ın kabulünden XIX. yy. başlarına kadarki Karahanlı, Harezm, Çağatay Türkçeleri için kullananlar olduğu gibi sadece Çağatay Türkçesi için kullananlar da vardır. Son kullanım oldukça kabul görmüştür. Bunda Anadolu sahasında hüküm süren Batı Türk yazı dilinin paralelinde Doğu Türk yazı dilinin bulunması gerekliği etkili olmuştur. Doğu Türkçesi ya da Doğu Türk Yazı dilinin sınırları hakkında bkz.: Aysu Ata, “Moğol Fütuhati ve Doğu-Batı Türk Yazı Dili Kavramları Üzerine”, s. 29-37.

hususiyetlerini taşımakla birlikte Yeni Uygurlara ait bazı yerel kelimelerin varlığıyla Uygur Türklerinin yoğun olarak yaşadıkları merkezlerden birinde yazılmış olabileceği fikrini güçlendirmektedir: *kalaş* (kalaş “ateş yakma” Necip, 2008: 217), *yette* (“YUyg. Türkçesinde bazı iki heceli Türkçe kelimelerin dar ünlüyle biten ikinci hecesindeki ünlünün genişlediği görülür.” Öztürk 2010: 14) < ET yetti: Clauson: 886a); *taf*-(< Uyg.T. ²tap- Clauson: 435b), *kof*- (< Uyg.T. kop- Clauson: 580a), *tofrağ* (< ET toprağ Clauson: 443a) kelimelerinde görülen /p/ > /f/ ses değişmesi yazı dili içerisindeki yerel unsurlar olarak değerlendirilebilir.

4. Eserin İçeriği

Risale-i Kaçacılık'ta başlıklarla ayrılmış bölümler bulunmamakla birlikte, konuların sıralanışı açısından içeriğini şu şekilde maddelendirebiliriz:

- Besmele ve selam: *Risale-i Kaçacılık*, 1b/1'de eserin adı belirtildikten sonra, İslami geleneğe uygun olarak besmele ile başlamaktadır. 1b/3 ile 2a/3 arasındaki satırlarda Allah'a hamd, Hz. Muhammed ve sahabelerine selam ifade eden Arapça ibareler ile bir ayet bulunmaktadır.
- Çömlekçilik mesleğinin kökeni: *Risale-i Âdem* a.s. ifadesiyle başlayan ve 2a/3 ile 3a/6 arasındaki satırlardan oluşan kısımda Hz. Âdem'in dünyaya inmesi ile yemek ihtiyacına bağlı olarak Allah'ın Hz. Cebrail'e arşın altından toprak alarak çamur hâline getirip Hz. Âdem'e öğretmesini emrettiği anlatılır. Böylelikle mesleğin başlangıcı olarak Hz. Âdem'in dünyaya inmesi gösterilir. Sonrasında mesleğin Hz. Âdem'den Hz. Mir Kelal'a kadar şeceresi verilmektedir.
- 3a/6 ile 5b/3 arasında şecerenin en sonundaki iki isim olan Şeyh Muhammed-i Kirmanî ile Hz. Mir Kelal arasında geçen bir hikâye zikredilmektedir.
- Çömlekçilik mesleğinin önemi: 5b/3 ile 6a/7 satırları arasında Hz. Âdem'den gelen çömlekçilik mesleğinin farz, sünnet, vacip ve sevap oluş silsilesi sıralanmaktadır.
- Çömlekçilik mesleğinin üstatları: 6a/7 ile 7a/5 arasında çömlekçilik mesleğinin öncülleri zikredilmektedir.
- Çömlekçilik mesleğinin vacipleri: 7a/3 ile 8a/7 arasında meslekte vacip olan 10 özellik zikredilmektedir.
- Çömlekçilik mesleğinin uygulanmasında gerekli hükümler: 8a/7 ile 12b/6 arasındaki satırlarda dükkâna girmekle başlayıp çömleğe son şeklini verene kadar mesleğin icrasında her bir adımın belli ayet ya da dualar okunarak gerçekleştirilmesi gerektiği anlatılır.

5. Eserin Önemi

Risale-i Kaçacılık; Allah'a hamd, Hz. Muhammed ve soyuna selamdan sonra Hz. Adem ile ilgili bir kıssa ile başlamaktadır. Bu kıssada Tanrı, Hz. Cebrail'e arşın altından toprak alıp çamur hâline getirdikten sonra Hz. Adem'e öğretmesini buyuruyor. Böylece Hz. Adem, çömlekçilik mesleğinin öncüsü olarak gösterilerek mesleğe dinî bir temel ve itibar kazandırılmak istenmiştir.

Peygamberlerin hemen her birinin hayatlarında uğraşmış oldukları işlere göre birer sanat piri olarak kabul edilmesi anlayışını, Batı Türklük sahası fütüvvetnamelerinde görmekteyiz. Ana yurtlarından kopup gelerek yerli halkının başka dilde konuştuğu, başka dine inandığı, başka gelenek ve göreneklere bağlı bulunduğu yeni yurtlarında yani Anadolu'da kendi sanat ve ticaretlerine yeni bir alan açma çabasıyla oluşturulan ve yerleşik hayatın düzenlenmesini, toplumda birliğin ve refahın sağlanmasını, sosyal adaletin sağlanması ve geliştirilmesini amaçlayan Ahi birlikleri, amaçlarını gerçekleştirmek için dini dayanak noktası olarak almışlar ve her mesleğe bir "ilk usta" belirlemişlerdir. Buna göre Hz. Adem, çiftçilerin öncüsüdür. Fütüvvetnamelerde Hz. Adem'in kapkacakçılık ya da çömlekçilikle ilgisi tespit edilmemekle birlikte, çiftçilik gereği toprakla uğraşıyor olması mesleğin öncüsü olarak gösterilmesine dayanak olarak gösterilebilir.

Sosyal ve kültürel açıdan *Risale-i Kaçacılık*, ahilik ve fütüvvetle ilgili eserlerde olduğu gibi mesleğin adap ve erkânını, pir ve üstatlarını, mesleğin usul ve kaidelerini göstermesi bakımından önemlidir.

Ahi teşkilatı, fütüvvet teşkilatının Türkler tarafından geliştirilen ve özellikle Anadolu'da yayılmış olan şeklidir. *Ahi* kelimesi Arapça olup, "kardeşim" anlamındadır. Terim olarak esnaf ve sanatkâr birliklerini ifade eder. Ahilik teşkilatının, İran'ın Hoy şehrinde doğan Şeyh Nasıruddin Mahmud tarafından XIII. yüzyılda Anadolu'da kurulduğu, fütüvvet ve tasavvufu da yakından ilişkili olduğu bilinmektedir. Ahilik teşkilatının kökeni ile ilgili farklı görüşler olmakla birlikte "Orta Asya'dan İran'a, İran'dan da Anadolu'ya taşındığını" (Borovkov, 1953, s. 87-89) kabul etmek, XI. yüzyılda kaleme alınmış olan *Divanu Lugati't-Türk*'te geçen *akı* "eliaçık, cömert; yiğit" kelimesini ve *akılık* olgusunun eski Türk boy ve toplulukları arasındaki önemini açıklayıcı olacaktır.

Fütüvvetnameler, ahiliğin anayasası tarzında eserlerdir. "İslam dünyasında VIII. yüzyılda Irak ve İran'da başlayıp zamanla tasavvuf çevrelerine ve meslekî teşekküllere nüfuz eden fütüvvet kavramını konu edinen ve giderek bu teşekküllerin bir çeşit nizamnamesi hüviyetine bürünen risalelere genellikle fütüvvetname adı verilmektedir" (Ocak, 1996, s. 264). "Bu eserlerde yer alan fütüvvetin ve Ahiliğin âdâb ve erkânını, mertebeler silsilesini, teşkilat özelliklerini yansıtan usul ve kaideleri ihtiva eden kısımlar kültür tarihi bakımından oldukça önemlidir. Dikkatle incelendiğinde bu kısımların İslam'dan önce Türk, Ortadoğu ve özellikle İran bölgelerinde bulunan mistik kültürlerin ve bu kültürler içinde ortaya çıkmış birtakım cemaat ve kurumların etkilerini açık biçimde yansıttıkları görülür" (Ocak 1996, s. 265).

Risale-i Kaçacılık; çömlekçilik mesleğinin öncülerinin, geçmişinin, ilkelerinin dinî değerlerle bütünleştirilerek, bazen soru-cevap yoluyla anlatıldığı didaktik bir eserdir. Ahilik ve fütüvvetle ilgili eserlerde olduğu gibi mesleğin adap ve erkânını, pir ve üstatlarını, mesleğin usul ve kaidelerini göstermesi bakımından sosyal ve kültürel öneme sahiptir.

Doğu Türk yazı dilinin klasik sonrası döneminde yazılan *Risale-i Kaçacılık*; Türkçe, Arapça, Farsça kelimeler ile yazılmıştır. Arapça ve Farsça kelimelerin yoğun olarak kullanılması, eserin içeriği ile ilgilidir. Ahilik

teşkilatının nizamnamesi niteliğindeki fütüvvetnamelerin temel kaynağı Kuran-ı Kerim ve Hadis-i Şerif'ler olduğu için Arapça ayetlerle ve dua ibareleriyle karşılaşılmaktadır.

“Kati ve sıvı yiyeceklerin pişirilmesi ya da korunması amacıyla toprağı pişirmek suretiyle yapılan kap” olarak tanımlayabileceğimiz çömlek ve bunun bir iş kolu olarak benimsenmesi neticesinde gelişen çömlekçiliğın tarihi milattan önceki yüzyıllara dayanmaktadır. Kilin çıkarılması, işliğe getirilerek havalandırılması, içindeki atıklardan temizlenmesi, geniş havuzlarda su ile karıştırılması, içindeki havanın alınması için çığnenmesi ya da dövülmesi işlemlerinden sonra çark üzerine konularak şekillendirilmesi; şekil alan çömlleklerin kurutulması, pişirilmesi, sırlanması gibi mesleğe ait teknik bilgiler ile çarkın türü, ocağın şekli, bezeme çeşitleri gibi kültürel unsurlar, üzerinde çalıştığımız bu risalede verilmemektedir. Dolayısıyla risalenin yazılma amacının mesleğe ait teknik bilgiler vermekten ziyade mesleğın icrasını İslamî usul ve kaidelere bağlamak olduğu anlaşılılmaktadır. Belirtilen usul ve kaideler üzerinden mesleğın icra ediliş sırası şöyle verilmektedir:

- dükkana besmele ile girmek
- tofracı alıp kél- “toprak alıp gelmek”
- lāynı füşür- “çamuru pişirmek”
- lāyğa su koy- “çamura su koymak”
- lāynı kes- “çamuru kesmek”
- lāyğa tozğak hoş- “çamura toz eklemek”
- esbābnı çarhınñ töfesiga alıp çık- “malzemeyi çarkın üstüne koymak”
- dest-gāhga su koy- “tezgaha su koymak”
- korğaşun köydür- “kurşun eritmek”
- korğaşunnu sür- “(erimiş) kurşunu sürmek”
- sır koy- “sırlamak”
- hündānga kāse sal- “çömleği ocağa yerleştirmek”
- sır koy- “sırlamak”
- hündānnıñ ağızını berkit- “ocağın ağızını sıkıca kapatmak”
- hündānga ot kılaş- “ocağa ateş yakmak”
- hündānnıñ ağızını aç- “ocağın ağızını açmak”
- kāsennıñ içideki sıfālnı al- “çömleğın içindeki kırıntıları temizlemek”

Metinden çıkarılan bu sıralama, mesleğın tekniğine uygun olmamakla birlikte terminolojik olarak daha çok Arapça ve Farsça kelimelerin kullanıldığı görülmektedir: *lāy* (< F. “çamur”), *dest-gāh* (< F. dest-gāh “tezgah”), *hündān* (< F. humdān “çömlekçi ocağı), *kāse* (< A. “kap, kadeh”), *kūze* (< F. “testi”), *sifāl* (< F. “çömlek kırığı”).

Metin mesleğe ait yüzeysel teknik bilgi sunmaktadır. Buna göre; toprak (tofracı), su ile karıştırılıp çamur (lāy) hâline getirildikten sonra, çamur kesilerek küçük parçalara ayrılıyor. Bu parçalara toz (tozğak) eklendikten sonra, klasik bir yöntem olan çark (çarh) üzerinde şekil verilmesi aşamasına geçiliyor. Kurşun (korğaşun) eritilerek, muhtemelen şekil verilmiş ve kurutulmuş çömleğın üzerine sürülüyor. Muhtemelen klasik tarzda, tek girişi olan gömme bir ocak (hündān) içinde ateş yakılıyor, çömllekler içine yerleştirildikten sonra ağız sıkıca

kapatılıyor. Çömlerler piştikten sonra ocağın ağız açılarak, pişen çömlerler içindeki kırıntılar (sifâl) temizleniyor.

6. Metin

[1b/1] Risâle-i kaçaçılık bu tururlar:

(2) Bismi'llâhi'r-raḥmâni'r-raḥîm. (3) El-ḥamdu li'llâhi rabbi'l-âlemîn. (4) Ve'l-âkıbetü li'l-muttakîn ve's-şalâtu (5) ve's-selâmu 'alâ resûlihi Muḥammedun ve âlihi (6) ve aşşâbihi ecma'in ammâ ba'de [...] (7) ḳavlulu ta'âlâ: *iz ḳâlet imra'etu 'imrâne [2a/1] <rabbi> innî nezertu leke mâ fî baṭnî (2) muḥarraran fe-teḳbbel minnî inneke ente's-semi'ul (3) 'âlîm.*

Risâle-i Âdem 'aleyhi's-selâm

Andağ (4) rivâyet kılipdurlar kim Ḥazret-i Âdem (5) 'aleyhi's-selâm bu dünyâğa tüştiler, ta'âm (6) lâzım boldı. Ḥudây tabârek ve Ta'âlâ, Ḥazret-i (7)

Cebra'il'ğa fermân kıldı ki “Kâse, ^فfuḳâ (3) alıp [2b/1] çıkıp bêrgil.” döp. Ḥudây Ta'âlâ'nın (2) fermânı birle 'arşnıñ astıdın tofrağ (3) alıp çıkıp, lây kılip Ḥazret-i Âdem'ğa (4) ta'lîm bêrdiler. Ḥazret-i Âdem, Ebû'l-Ḥâriş'ğa (5) örgettiler. Ebû'l-Ḥâriş, Ḥazret-i Nûḥ (6) 'aleyhi's-selâm'nın oğlanlarığa örgettiler. (7) Ḥazret-i Nûḥ 'aleyhi's-selâm'nın oğlu Ḥâm, [3a/1] Ḥazret-i İbrâhim Ḥalîlullâh'ğa örgettiler. (2) İbrâhim peygamberdin kin 'İmrân-ı Tûsî'ğa (3) ḳaldı. 'İmrân-ı Tûsî'din Ḥazret-i Muḥammed resûlullâh- (4) ğa ḳaldı. Olardın kin Şeyḫ Muḥammed-i Kirmânî'ğa (5) ḳaldı. Şeyḫ Muḥammed-i Kirmânî'din Ḥazret-i Mîr Kelâl- (6) ğa ḳaldı.

Şeyḫ Muḥammed-i Kirmânî bir kün ma'rekege barıp (7) édiler. Yüz ^فfuḳâ (3), êkki yüz kâse bar êrdi, üstâd- [3b/1] ları kèlgünçe ḥündânğa salıp ot yaqıp- (2) dur. Ustâları kèldiler, dükkânğa kirdiler. (3) Dükkânda hiç küze yok. O yan bu yanlarığa (4) baqsalar Ḥazret-i Mîr Kelâl ḥündânda ot (5) yaqıp turar êrdi. Üstâdı aydı: “Ey (6) şâgirdim, küstâhlıḳ kıldın.” dèdiler êrse (7) Ḥazret-i Mîr Kelâl aydılar ki: “Hâtıfđin âvâz [4a/1] kèldi kim 'Ey Mîr Kelâl, küzeni, kâseni ḥündânğa (2) salıp ot yaq', döp. 'Mèn bilmey mèn, üstâdım (3) soḳar' döp ḳoftum.” dèdi. “Yana âvâz kèldi ki (4) 'Ey ferzend ḳorḳmağıl, ḳaydağ ḥ'âhlasan (5) şundağ bolsun', dèdiler. Ḥudây Ta'âlâ'nın (6) emr <ü> fermânı birlen ot yaqtım.” döp üstâd- (7) larığa 'arz kıldılar. Üstâdları ayttı ki: [4b/1] “Eger sözüñ râst bolsa mèn tørt (2) renliḳ seyr çıkarur êdim, ḳanı çıkar.” (3) dèdiler. Ḥazret-i Mîr Kelâl ṫahâret taze (4) kılip, ḥündân başığa çıkıp, oturup (5) êkki rek'at namâz-ı şükrî vuzû' ötep, (6) asmânğa baqıp du'â kıldılar. Hâtıfđin (7) âvâz kèldi ki: “Ey Mîr Kelâl, ḳaydağ ḥ'âhlasan [5a/1] şundağ bolğay.” dèdiler. Andın kin (2)

³ Cümlelin anlamından hareketle okunamayan kelimenin kâse kelimesini niteleyen ya da müteradif yapıda bir kelime olacağı sonucuna varılmaktadır. فقا şeklinde yazılan Steingass tarafından *fuḳâ*, *fuḳâ* şeklinde ele alınan kelime “su ile arpa ya da kuru üzümünden yapılan bir çeşit içki” (Steingass: 934b) şeklinde anlamlandırılmıştır. Aynı imla ile yazılan kelime Arapça- Türkçe Sözlük'te *fuḳḳâ*, şeklinde ele alınıp “1. Bira 2. Şerbet” (Kantar 2009: 1366) anlamları verilmiştir. Bu durumda ifadeyi terkip hâlinde *kâse-i fuḳḳâ* / *fuḳâ* şeklinde ele alıp “bira ya da şerbet kabı” anlamını verebilirdik. Fakat *Burhan-ı Katı*'da *fukâ guşüden* maddesinde aynı imla ile yazılan *fuka* kelimesi için “Fukâ, şerbet tasıdır.” denmektedir (Burhan-ı Katı: 259a). Bu durumda kelime, bir kapkacak çeşidi olarak anlam kazanacaktır. 3a/7'deki ifade de dikkate alındığında kelimenin terkip şeklinde değil, müstakil bir kelime olarak “şerbet tası” anlamında ele alınmasının uygun olduğunu düşünmekteyiz.

“Bismi’llāhi’r-rahmāni’r-rahīm” dēp hündänniñ ⁽³⁾ aǵzını açtılar. Körseler ki üstādları ⁽⁴⁾ aytқан dēk kızıl, yaşıl, sarıq, kök ⁽⁵⁾ bu tört kısım bolup çıktılar, biri hem ⁽⁶⁾ haḫā bolmadı. Üstādları bu ḫālını ⁽⁷⁾ körüp ḫayrān qaldılar ve aydılar ki: **[5b/1]** “Ey ferzend, bilmepdür mēn.” dēp, ‘özrlər ⁽²⁾ kılıp ruḫṣat bērdiler.

Eger sorsalar kim “Kāse- ⁽³⁾ gerlik kimdin qaldı?”, Ḥazret-i Haḫ subḫānehu ⁽⁴⁾ ve Ta‘ālā’niñ emr <ü> fermāni birle Ādem peyǵamberdin ⁽⁵⁾ qaldı. Eger sorsalar kim “Kāse-gerlik hüneri ⁽⁶⁾ farz mu yā vācib mü yā sünnet mü yā müsteḫab ⁽⁷⁾ mu?”, cevāb ayǵıl ki: “Ḥudāy Ta‘ālā’niñ fermāni **[6a/1]** Ḥazret-i Cebra’il ‘aleyhi’s-selām’ğa boldı ⁽²⁾ farz boldı. Cebra’il ‘aleyhi’s-selām, Ḥazret-i ⁽³⁾ Ādem ‘aleyhi’s-selām’ğa ta‘līm bērdiler, vācib ⁽⁴⁾ boldı. Ḥazret-i Ādem ‘aleyhi’s-selām, āli-i aṣḫāb ⁽⁵⁾ ferzendleriǵa buyırdı, sünnet boldı. ⁽⁶⁾ Olardın pir mürşidlerǵa qaldı, müsteḫab ⁽⁷⁾ boldı”.

Eger sorsalar kim “Kāse-gerlikde **[6b/1]** nēççe pir-i kāmil ötüpdür?” dēse, cevāb ayǵıl ki: ⁽²⁾ “On ēkki pir-i kāmil ötüpdür: Avval Ḥazret-i ⁽³⁾ Ādem ‘aleyhi’s-selām, ēkkinçi Ebū’l-Ḥāreṣ, üçünçi ⁽⁴⁾ Ḥām, törtünçi Ḥazret-i İbrāhim, bēşinçi ‘İmrān-ı ⁽⁵⁾ Ṭūsī, altınçı Ḥazret-i Muḫammed resūlullāh, yētünçi ⁽⁶⁾ Ṭalḫa, sēkkizinçi Şeyḫ Muḫammed-i Kirāmī, tokḫuzınçı Ḥazret-i ⁽⁷⁾ Seyyīd Mir Kelāl, onunçı Ḥazret-i Bahāüddin **[7a/1]** Naḫşibend-i Buḫārī, on birinçi Baba-yı Kāsī ⁽²⁾ on ēkkinçi Mir Kelāl’turur”.

Eger sorsalar kim ⁽³⁾ “Bu tört kısım reng kimdin qalıpdur?” dēse, ⁽⁴⁾ cevāb ayǵıl ki: “Ḥazret-i ‘Alī *kerramullāhu vecu-* ⁽⁵⁾ dın qalıpdur”.

Eger sorsalar kim “Kāse-gerlik- ⁽⁶⁾ de nēççe nēmerse vācibdür?” dēse, cevāb ayǵıl ki: ⁽⁷⁾ “On nēmerse vācibdür: Avval, üstād **[7b/1]** şāǵirdleriǵa ‘ilm-i şerī’ at ve ‘ilm-i ṭarīkat ⁽²⁾ ve ‘ilm-i ḫaḫīkatını örgetmeklik; ēkkinçi, ⁽³⁾ üstādlarıǵa be-cān <u> dil i’ tiḫād kılmaq; ⁽⁴⁾ üçünçi, ḫayr <u> seḫāvet birle bolmaqlıq; ⁽⁵⁾ törtünçi, faqr köñül bolmaqlıq; bēşinçi, kişi- ⁽⁶⁾ niñ ḫaḫqıdın yırāq bolmaqlıq; altınçı, ⁽⁷⁾ ḫōş-ḫūy bolmaqlıq; yētünçi, Ḥudāy Ta‘ālā- **[8a/1]** niñ emr <ü> fermānını tutmaqlıq; sēkkizinçi, ⁽²⁾ ‘ālimlerni dōst tutmaqlıq; tokḫuzınçı, ⁽³⁾ iş ibtidā kılurda pir üstādlarınıñ ⁽⁴⁾ ḫaḫqıda [......] nezr-i çerāǵ kılmaqlıq; onınçı, ⁽⁵⁾ iş kılur maḫalda şāḫib-i tekbirdin fātiḫa alıp ⁽⁶⁾ cüst ü çābük bolmaq kērek”.

Eger sorsalar kim ⁽⁷⁾ “Dükkānǵa kirerde qaysı āyetni oqumaq kērek?” **[8b/1]** dēse, cevāb ayǵıl ki: “*Bismi’llāhi’r-rahmāni’r-rahīm* ⁽²⁾ *el-ḫamdu li’llāhi rabbi’l-‘ālemīn*” ⁽³⁾ dēgey. Sorsalar kim “Tofraḫ alıp kēlür- ⁽⁴⁾ de qaysı āyetni oqur?” dēse, cevāb ayǵıl ki: ⁽⁵⁾ “*Tevekkeltü ‘ale’llāh* dēmek kērek”. ⁽⁶⁾ Eger sorsalar kim: “Lāynı fūşürde qaysı ⁽⁷⁾ āyetni oqur?” dēse, cevāb ayǵıl ki: “*Vallāhu* **[9a/1]** *‘alimun bizāti’ş-şudūr* dēgey”. ⁽²⁾ Eger sorsalar kim “Lāyǵa su qoyarda qaysı ⁽³⁾ āyetni oqur?” dēse, cevāb ayǵıl kim “*Naşrun* ⁽⁴⁾ *minallāhi ve fetḫun karīb* dēgey”. ⁽⁵⁾ Eger sorsalar kim “Lāynı keserde qaysı ⁽⁶⁾ āyetni oqur?” dēse, cevāb ayǵıl kim “*Allāhu* ⁽⁷⁾ *ekber Allāhu ekber lā-ilāhe* **[9b/1]** *illa’llāhu va’llāhu ekber Allāhu ekber* ⁽²⁾ *veli’llāhi’l-ḫamd* dēgey”. Eger sorsalar kim ⁽³⁾ “Lāyǵa tozǵak qoşarda qaysı āyetni ⁽⁴⁾ oqur?” dēse, cevāb ayǵıl ki *yuhıbbü’l-muḫsinīn* ⁽⁵⁾ dēgey”. Eger sorsalar kim, esbābnı ⁽⁶⁾ çarḫniñ töfesige alıp çıqarda üç ⁽⁷⁾ merātibē iḫlāş oqumaq kērek. Eger sorsalar kim **[10a/1]** “Dest-gāḫǵa su qoyarda qaysı āyetni oqur?” ⁽²⁾ dēse, cevāb ayǵıl ki “*Elem a’ḫaḫ ileyküm* ⁽³⁾ *yā benī ādeme en lā ta’buḫū’ş-şeyṭān* ⁽⁴⁾ dēgey”. Eger sorsalar kim “Qorǵaşun köydürür- ⁽⁵⁾ de qaysı āyetni oqur?” dēse, cevāb ayǵıl ki ⁽⁶⁾ “*fa’llāhu ḫayrun ḫāfızān ve hüve* ⁽⁷⁾

er-rahimü'r-râhimîn degey". Eger sorsalar kim [10b/1] "Korğaşunni sürederde kaçısı âyetni ⁽²⁾ okur?" dese, cevâb aygıl ki "Ve ce'alnâ ⁽³⁾ min beyni eydihim sedden ve min ⁽⁴⁾ halfihim sedden fe a'şeynâhum fehüm ⁽⁵⁾ lâ yubşirün degey". Eger sorsalar kim ⁽⁶⁾ "Sır kıoyarda kaçısı âyetni okur?" dese, ⁽⁷⁾ cevâb aygıl ki "Lâ yestehirüne [11a/1] sâ'aten ve lâ yestakdimün ⁽²⁾ degey". Eger sorsalar kim "Hündânğa kâse ⁽³⁾ salurda kaçısı âyetni okur?" dese, ⁽⁴⁾ cevâb aygıl ki "Lâ havle ve lâ kuvvete ⁽⁵⁾ illâ billâhi'l-'aliyyi'l-'azîm ⁽⁶⁾ degey". Eger sorsalar kim "Sır kıoyarda ⁽⁷⁾ kaçısı âyetni okur?" dese cevâb [11b/1] aygıl ki, "E'ûzu billâhi min-⁽²⁾ e'ş-şeytâni'r-racîm ⁽³⁾ bismi'llâhi'r-rahmâni'r-rahîm ⁽⁴⁾ degey". Sırni şeytân 'aleyhi'l-la'ne ⁽⁵⁾ örgetti. Eger sorsalar kim "Hündân- ⁽⁶⁾ nıñ ağızını berkitişde yâ hâfiẓnı ⁽⁷⁾ yette merâtibede okuğay. Eger sorsalar kim [12a/1] "Hündânğa ot kâşada kaçısı âyetni ⁽²⁾ okur?" dese, cevâb aygıl kim "Yâ nârı kûni ⁽³⁾ berden ve selâmen degey". Eger sorsalar kim ⁽⁴⁾ "Hündânın ağızını açışda kaçısı ⁽⁵⁾ âyetni okur?" dese, cevâb aygıl ki ⁽⁶⁾ "İzâ câe-kel münâfiküne ⁽⁷⁾ kâlû neşhedu inneke [12b/1] le-resûlullâh degey". Eger sorsalar kim ⁽²⁾ kâseniñ içideki sıfâlnı alışda bu ⁽³⁾ âyetni okuğay ve çehâr tekbirni hem aytķay ⁽⁴⁾ bismillâhi ve bi'llâhi ve min allâhi ⁽⁵⁾ ve min resûlil'lâhi demek kerek.

7. Türkiye Türkçesine Aktarım

[1b/1] Çömlekçilik risalesi budur:

Bağışlayan ve esirgeyen Allah'ın adıyla. Âlemlerin rabbine hamdolsun. Salât ve selam; iyi sonuca ulaşmış takva sahipleri, Hz. Muhammed ve onun soyu ve dostları üzerine olsun. Yüce Allah'ın buyruğudur: *iz kâlet imra'etu 'imrâne [2a/1] <rabbi> innî nezertu leke mâ fî batnî muharraran fe-tekabbel minnî inneke ente 's-semî'ul 'âlim*⁴.

Âdem a.s. risalesi

Şöyle rivayet ederler ki: Hz. Âdem a.s. bu dünyaya indiklerinde, yiyecek lazım oldu. Yüce ve noksan sıfatlardan uzak (olan) Tanrı, Hz. Cebrail'e "(aşağıdan) Kase, küçük kap alıp çıkıp ver." diye buyurdu. (Hz. Cebrail) Yüce Tanrı'nın emri ile arşın altından toprak alıp, çıkıp, çamur yapıp Hz. Âdem'e öğrettiler. Hz. Âdem, Ebu'l-Haris'e ⁽⁵⁾ öğrettiler. Ebu'l-Haris, Hz. Nuh a.s.nın oğullarına öğrettiler. Hz. Nuh a.s.nın oğlu Ham, [3a/1] Hz. İbrahim Halilullah'a öğrettiler. İbrahim peygamberden sonra İmran-ı Tusi'ye kaldı. İmran-ı Tusi'den Allah'ın resulü Hz. Muhammed'e kaldı. Onlardan sonra Şeyh Muhammed-i Kirmanî'ye kaldı. Şeyh Muhammed-i Kirmanî'den Hz. Mir Kelal'a kaldı.

Şeyh Muhammed-i Kirmanî bir gün toplandıkları mekâna gelmişlerdi. Yüz (tane) küçük kap, iki yüz (tane) kâse vardı. Üstatları [3b/1] gelinceye kadar ocağa koyup ateş yakmıştı. Ustaları geldiler, dükkâna girdiler. Dükkânda hiç su testisi yok(tu). Etraflarına bakınca, Hz. Mir Kelal(ın) çömlekçi ocağında ateş yaktığını gördüler. Üstadı: "Ey öğrencim, küstahlık yaptın" deyince Hz. Mir Kelal: [4a/1] "Gaipten 'Ey Mir Kelal, su testisini, kâseyi ocağa koyup ateş yak' diyen bir ses geldi. 'Ben bilmiyorum, üstadım sokar' deyip yerimden kalktım. Yine 'Ey oğul, korkma, nasıl istersen öyle olsun' diyen ses geldi. Yüce Tanrı'nın emri ve buyruğu ile ateş yaktım" deyip üstatlarına bildirdiler. Üstatları [4b/1]

⁴ 3-Âli İmrân/35. ayet: "İmran'ın karısı şöyle demişti: Rabbim! Kamımdakini azatlı bir kul olarak sana adadım; adağımı kabul et. Kuşkusuz sen, hakkıyla işiten ve (niyetimi) bilensin."

“Eğer sözün doğruysa, ben (ateşten) dört renkli görüntü çıkarırdım, hani (sen de) çıkar” dediler. Hz. Mir Kelal, abdestini tazeleyip, ocak başına çıkıp, oturup iki rekât şükür namazı (için) abdest alıp gökyüzüne bakıp dua ettiler. Gaybdan “Ey Mir Kelal, nasıl istersen **[5a/1]** öyle olacak” diyen ses geldi. Ondan sonra “Bağışlayan ve esirgeyen Tanrı'nın adıyla” diyerek ocağın ağzını açtılar. Üstatlarının dediği gibi kıvılcık, yeşil, sarı, gök (rengi), hiçbirinde) hata olmayacak şekilde dört kısım şeklinde çıktığını gördüler. Üstatları bu durumu görünce şaşkınlıkla ve **[5b/1]** “Ey oğul, bilememişim” deyip özür dileyip izin verdiler.

Eğer, “Çömlekçilik kimden kaldı?” diye sorsalar, yüce ve noksan sıfatlardan uzak (olan) Tanrı'nın emir ve buyruğu ile Âdem peygamberden kaldı.

Eğer “Çömlekçilik hüneri farz mı, ya da vacip mi, ya da sünnet mi, ya da sevap mı?” diye sorsalar, “Yüce Tanrı'nın **[6a/1]** Hz. Cebrail'e emriyle farz oldu. Cebrail a.s., Hz. Âdem a.s.'a öğrettiler, vacip oldu. Hz. Âdem a.s. sahabelerine, oğullarına emretti, sünnet oldu. Onlardan pir ve müridlere kaldı, sevap oldu.” diye cevap ver. Eğer “Çömlekçilikte **[6b/1]** ne kadar öncü, üstat gelip geçmiştir?” diye sorsalar, “On iki üstat gelip geçmiştir: İlk(i) Hz. Âdem a.s., ikinci Ebu'l-Haris, üçüncü Ham, dördüncü Hz. İbrahim, beşinci İmran-ı Tusî, altıncı Allah'ın resulü Hz. Muhammed, yedinci Talha, sekizinci Şeyh Muhammed-i Kiramî, dokuzuncu Hz. Seyyid Mir Kelal, onuncu Hz. Bahaüddin **[7a/1]** Nakşibend-i Buharî, on birinci Baba-yı Kasî, on ikinci Mir Kelal'dır.” diye cevap ver.

Eğer “Bu dört türlü renk kimden kalmıştır?” diye sorsalar, “Hz. Ali *kerramullāhu vechu*⁵ dan kalmıştır.” diye cevap ver.

Eğer “Çömlekçilikte ne kadar şey vaciptir?” diye sorsalar, “On şey vaciptir: İlk(i), üstadı(n) **[7b/1]** öğrencilerine şeriat ilmini ve tarikat ilmini ve hakikat ilmini öğretmesi; ikinci, (öğrencilerin) üstatlarına can ve gönülden inanması; üçüncü, faydalı (ve) cömert olmak; dördüncü, alçakgönüllü olmak; beşinci, kul hakkından uzak olmak; altıncı, iyi huylu olmak; yedinci, yüce Tanrı'nın **[8a/1]** emir ve buyruğuna uymak; sekizinci, bilgileri dost tutmak; dokuzuncu, iş(e) başlarken üstat pirlere hakkında ....; onuncu, iş yapılan yerde tekbir sahibinden fatiha alıp çabuk olmak gerek.” diye cevap ver.

Eğer “Dükkan girerken hangi ayeti okumak gerek?” **[8b/1]** diye sorsalar, “*Bismi'llāhi'r-raḥmāni'r-raḥīm el-ḥamdu li'llāhi rabbi'l-ālemīn*⁶ diyecek.” diye cevap ver. “Toprak alıp gelirken hangi ayeti okur?” diye sorsalar, “*Tevekkeltü 'ale'llāh*⁷ demek gerek.” diye cevap ver. “Çamuru pişirirken hangi ayeti okur?” diye sorsalar, “*Vallāhu [9a/1] 'alimun bizāti's-şudūr*⁸ diyecek.” diye cevap ver. Eğer “Çamura su koyarken hangi ayeti okur?” diye sorsalar, “*Naşrun minallāhi ve fetḥun karīb*⁹ diyecek.” diye cevap ver. (5) Eğer “Çamuru keserken hangi ayeti okur?” diye sorsalar, “*Allāhu ekber Allāhu ekber lā-ilāhe [9b/1] illa'llāhu*

⁵ “Allah vechini mükerrerem (şerefli) kılsın” mealinde dua olup Hz. Ali'nin ismi anıldığında hürmeten söylenir.

⁶ “Bağışlayan ve esirgeyen Tanrı'nın adıyla. Âlemlerin rabbine hamd olsun.”

⁷ Dua: “Allah'a dayanıp güvendim.”

⁸ 64-Tegâbün/4. ayet: “ve Allah kalplerde olanı en iyi bilendir.”

⁹ 61-Saff/13. ayet: “Allah'tan yardım ve yakın bir fetih.”

*va'llāhu ekber Allāhu ekber veli'llāhi'l-ḥamd*¹⁰ diyecek” diye cevap ver. Eğer “Çamura toz eklerken hangi ayeti okur?” diye sorsa, “*yuḥibbū'l-muḥsinīn*¹¹ diyecek” diye cevap ver. Eğer sorsalar eşyaları alıp çarkın tepesine çıkarken üç kere ihlās (suresini) okumak gerek. Eğer **[10a/1]** “Tezgaha su koyarken hangi ayeti okur?” diye sorsalar, “*Elem a'ḥaḍ ileykūm yā benī ādeme en lā ta'buḍu's-ṣeytān*¹² diyecek.” diye cevap ver. Eğer “Kurşunu ateşe verirken hangi ayeti okur?” diye sorsalar, “*fa'llāhu ḥayrun ḥāfızān ve hüve er-raḥimū'r-rāḥimīn* diyecek” diye cevap ver. Eğer **[10b/1]** “Kurşunu sürerken hangi ayeti okur?” diye sorsalar, “*Ve ce'alnā min beyni eydihim sedden ve min ḥalfihim sedden fe a'seynāhum fehum lā yubşirūn*¹³ diyecek.” diye cevap ver. Eğer “Sır koyarken hangi ayeti okur?” diye sorsalar, “*Lā yesteḥirūne [11a/1] sā'aten ve lā yestaḳdimūn*¹⁴, diyecek.” diye cevap ver. Eğer “Ocağa çömlek koyarken hangi ayeti okur?” diye sorsalar “*Lā ḥavle ve lā kuvvete illā billāhi'l-'aliyyi'l-'aẓīm*¹⁵ diyecek.” diye cevap ver. Eğer “Sır koyarken hangi ayeti okur?” diye sorsalar, **[11b/1]** “*E'ūzu billāhi min-e's-ṣeytāni'r-racīm bismi'llāhi'r-raḥmāni'r-raḥīm*¹⁶ diyecek.” diye cevap ver. Sırrı şeytan aleyhi'l-la'ne öğretti. Eğer sorarlarsa, ocağın ağzını sağlamlaştırdırken yedi kez *yā ḥāfız* okuyacak. Eğer **[12a/1]** “Ocağa ateş yakmada hangi ayeti okur?” diye sorsalar, “*Yā nārī kūni berden ve selāmen*¹⁷ diyecek.” diye cevap ver. Eğer “Ocağın ağzını açarken hangi ayeti okur?” diye sorsalar, “*İzā cāe-keḥ münāfikiḥüne ḳālū neşhedu inneke [12b/1] le-resūli'llāh*¹⁸, diyecek.” diye cevap ver. Eğer sorarlarsa çömleğin içindeki kırıntılarını alırken bu ayeti okuyacak ve kırk tekbiri de söyleyecek, *bismillāhi ve bi'llāhi ve min allāhi ve min resūlil'lāhi*¹⁹ demek gerek.

رسالة النبي جليلي بو ترو ر لار
 كبره الله الرحمن الرحيم
 الحمد لله رب العالمين
 والعاقبة للمتقين والصلوة
 والسلام على رسوله محمد واله
 واصحابه اجمعين اما بعد
 قوله تعالى اذ قالت اممّتي
 انما نبيكم

التي

التي نذرت لك سابقا بطني
 محررا فقبلت في انك انتا المسيح
 العلينم رساله آدم عليه السلام
 روایت قلبی و ر لاریم حضرت آدم
 علیه السلام بودیا غر توشتیلار طعام
 لازم بولدی حذای تیارک و تالی حضرت
 جبرئیل غر زمان قلدیکه کاسه قلدیلیب

چیب بر کسل ویب حذای تعالی یه یه
 فو مای بر لاء عرض نیکما استیدین توغای
 الیب چیب لای قلب حضرت آدم
 علیه السلام بر دیلار حضرت آدم ابوالماریت غر
 او رکاتیلار ابوالماریت حضرت نوح
 علیه السلام نیکم اوغلان لاری او رکاتیلار
 حضرت نوح علیه السلام نیکم او علی حجام
 حضرت

حضرت ابراهیم خلیل الله غر او رکاتیلار
 ابراهیم بیغردی کای عمر ان طوسی غر
 قالدی عمران طوسی بیغردی حضرت حمز
 غر قالدی اولادی یه یه شیخ محمد کرمانی
 قالدی شیخ محمد کرمانی حضرت میر طلال
 غر قالدی شیخ محمد کرمانی بر کون موکر کمانی
 ای دیلار بوز فقه ایکو زکابار ای دی او

لاری کلکونجه خوندا انچه سالیبت یا قیبه
 دور اوسته لاری کلکدیلار دکانه کیردیله
 دکانه ایچ کوزه یوق او یان یویان لاریفه
 باقی لار حضرت میر کللال خوندا نذاوت
 یا قیبه توراریردی و ستمادی ایدی ای
 شت اکر دیو کتباخ لیتا قیلدیکی دیدیلار ایچ
 حضرت میر کللال ایدیلر که هاتف دین آواز
 کلدیلم

کلدیلم ای میر کللال کوزده نی کاشه خوندا
 سالیبت یا قیبه دین بین سلیمان اوتان
 سو قاریب تو قتموم دیدی نیه آواز کلدی
 ای فرزند تور می حیاتی قایلیرن خواهی سلا
 شونداغ بولک دیدیلر هذای تعالی نیک
 امر زمان برلان اوت یا قیبه دیبلر ستاد
 لاریفه عرض قیلدیله راوسته دلاری ایتمک

اکر سو زونکه راست بولسین تورنت
 رنکلیک کیمسیر حبقا اوردایم قیبه
 دیدیلر حضرت میر کللال طهارت نازک
 قلب خوندا ان باشیر فحق اولتوروب
 ایکی رکعت نماز کلا و ضو اوتاب
 آسمان یا قیبه عا قیلدیله هاتف دین
 آواز کلدی کی ای میر کللال بیلاغ خواهی سلا
 نزلیم

شو نذاغ بولعی دیدیلر راندن کیم
 بسلمه الرحمن الرحیم دین خوندا ن نیک
 آغزین اجهت کرسور سلا کیم اوستا دلاری
 ایتمکان یکی قرین یاخشیلر سرتی کوک
 بو تورنت قسم بولور چغی لاری برهم
 خطا بولک ای اوستا دلاری بو حالنی
 کوروب چیران قالدی لاری و ایدیلر که

حضرت جبرئیل علیه السلام غده بولدی
 فرض بولدی جبرئیل علیه السلام حضرت
 آدم علیه السلام غده تعلیم بر دیار واجب
 بولدی حضرت آدم علیه السلام آل واجب
 فرزند لادین بولدی سنت بولدی
 اولاد دین بر مرشد لادین قلادی مستحب
 بولدی اگر سوره لادین کلام که یک کلام

ای فرزند سبک . دو صون دیب عذر لار
 قلب حضرت بر دیار اگر سوره لادین کلام
 کر لیک کلامی قلادی حضرت آدم جبرئیل
 و تعالی نیک کلامی بولدی آدم جبرئیل
 قلادی اگر سوره لادین کلام که یک کلام
 فرض مویا واجب مویا سنت مویا مستحب
 مویا جواب بولدی که خدای تعالی نیک کلامی

حضرت

نعتشند بخاری اون بر کتب ما با بی سکا
 اون ایکنی میر کلال ترور اگر سوره لادین
 بو قورت قسم رنگ محمدین قالی و زو دین
 جواب بولدی که حضرت علی کرم الله وجهه
 دیکه قالی دور اگر سوره لادین کلام که یک
 در کجه نرسه واجب و دین جواب بولدی
 اون نرسه واجب دور اول اول دستاد

سخن بر کمال و توبه و دین جواب بولدی
 اون ایکنی بر کمال و توبه دور اول حضرت
 آدم علیه السلام ایکنی اول امارت او چون
 حام و قورت حضرت ابراهیم بنی عمران
 طوبی استحق حضرت محمد رسول الله صلی
 علیہ و آله و سلم ایکنی کلامی توفیق حضرت
 سید میر کلال و توفیق حضرت بها والدین
 نعتشند

نیکیا امر فرمانی بن تو ما قلیق سیز کجا
 عالم لانه دوست تو تما غلیق تو قوز نجر
 ایش ابتدا قیلور دایه اوست دلائی نیکی
 حقیق ماید بوی ندر جراف قیما غلیق او نور
 ایش قیلور محلا صاحب کیم دین مانه ایله
 جهست جا بکه بولما فکر ای کرسور سلا کیم
 ده نو کیدارده قیسلت بی او قوما کور

ش کرد لاریو علم شریعت و علم طریقت
 و علم حقیقت بی او کما کلکیما الکیفر
 او کما لاریو بجان دل اعتقاد حیات
 او چو نجر چیز جهوت برله بولما قلیق
 نور تنجر فقر کونخل بولما قلیق بش خلیق
 نیکی حقیق دین یراق بولما قلیق التیز
 خوش بوی بولما قلیق تنجر خدای تعالی
 سنبل

علیو بنات الصل و مردیکای
 اکر سور سلا کیم لای غه سو تو بار ایتسه
 آیت بی او قور دیه جوار بیغیل نصره
 من الله و فتح قریب دیکای
 اکر سور سلا کیم لای بی کسار ایتسه
 آیت بی او قور دیه جوار بیغیل که اولده
 اکبر الله اکبر لا اله

دیه جوار بیغیل که لبم الله ایتجه الیم
 الحمد لله رب العالمین
 دیکای اکر سور سلا کیم نوان ای بیلور
 دایقه آیت بی او قور دیه جوار بیغیل که
 تو کلت علی الله دیکای کرک
 اکر سور سلا کیم لای بی فوشور و ایتسه
 آیت بی او قور دیه جوار بیغیل که اولده
 علی

الا لله والله اكبر الله اكبر
 والله الحمد ويكفي اكره سورته لا يكف
 لا يغفر تورخاق قوش ردا قيسه لي شين
 او قورديه جواب اينك يجب الحسين
 ويكفي اكره سورته لا يكف سباب في
 جرح زيجي تو ذبيكا الرقيب ردا اوج
 مانتب اخلاص او قوما قرا كن اكره سورته لا يكف

دليلك

دستكم فوهو تو با ردا قيسه آيت ان او قور
 ديه جواب اينك الم احمد اليكم
 يا بني آدم ان لا تعبد الشيطان
 ويكفي اكره سورته لا يكف قور عاشون كو برود
 ردا قيسه آيت ان او قورديه جواب اينك
 فانه خير احفظا وهو
 اسر حر الراحمين ويكفي اكره سورته لا يكف

قور عاشون ن هو ردا ره قيسه آيت ان
 او قورديه جواب اينك وجعلنا
 من بين ايد يهم سلا ومن
 خلفهم سلا فاعشينا هم فم
 لا يجر من ويكفي اكره سورته لا يكف
 هيه تو با ردا قيسه آيت ان او قورديه
 جواب اينك لا يستأخر ون

سأله

ساعتها ولا يستفدون
 ويكفي اكره سورته لا يكف خرد انوكا به
 سالور ردا قيسه آيت ان او قورديه
 جواب اينك لا حول ولا قوت
 الا بالله العلي العظيم
 ويكفي اكره سورته لا يكف هيه تو با ردا
 قيسه آيت ان او قورديه جواب

خوندا نواخت قال شد ایت
 او تو دریه جواب بفرمای که یا ناسر کون
 مرد اسلاما دیکای اگر سو رسد لایم
 خوندا نیک اغزینیه آچشد ایت
 ایت ان او تو دریه جواب بفرمای که
 اذا جئتک المنافقون
 قالوا ان شهيدا انک

ایشیکه اعود بالله من
 الشیطان الرجیم بیکای
 بسم الله الرحمن الرحیم
 دیکای بشیر شیطان علی اللعنه
 او که آن اگر سو رسد لایم خوندا ن
 نیک اغزینیه برکتش یا حافظن
 یت مراتبه او تو غای اگر سو رسد لایم

۱۱۱۱

الحمد لله رب العالمین
 والعاقبه للمتقین والصلوة
 والسلام علی سوله محمد
 واله واصحابه اجمعین
 اما بعد حجت میر کلال نواغ روایت قلبه
 دور لایم شیخ لاروا اهل طریقت لارو
 اهل حقیقت لاروا اهل درویش لارو خانقا

لرسول الله دیکای اگر سو رسد لایم
 کاسه نیک ایچدی سفان الیشرا بو
 ایت ان او تو غای وجهه نیک غیر تم نیتا
 بسم الله وبالله وبالله
 ومن رسول الله دیکای کرک
 طریقت نام بو ترور لارو
 بسم الله الرحمن الرحیم

او

KAYNAKÇA

- ATA, Aysu, “Moğol Fütuhâtı ve Doğu-Batı Türk Yazı Dili Kavramları Üzerine”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Türkoloji Dergisi*, 17 /1, 2010, s. 29-37.
- BOROVKOV, A. K., “K İstorii Bratstva ‘Ahi’ v Sredney Azii”, *Akademiku Vladimiru Aleksandroviçu Gordlevskomu k ego Semidesyatipyatiletiyu İzdatel’stvo*, Akademii Nauk SSSR, Moskva, 1953, s. 87-89.
- CLAUSON, Sir Gerard, *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth Century Turkish*, Oxford, 1972.
- ECKMANN, Janos, “Çağatayca”, (Çev. Mehmet Akalın), *Tarihî Türk Şiveleri*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, 3. baskı, Ankara, 1988, s. 211-245.
- GÖLPINARLI, Abdülbaki, “Burgâzî ve ‘Fütüvvet-Nâme’s”, *İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası*, XV/1-4, 1953-54, s. 76-154.
- GÜREL, Rahşan, *Razavî'nin Fütüvvet-nâmesi (Fütüvvet-nâme-i kebir veya Miftâhü'd-dekâyık fi beyâne'l-fütüvveti ve'l-hakâyık)*, (M.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul, 1992.
- KANAR, Mehmet, *Arapça- Türkçe Sözlük*, Say Yayınları, İstanbul, 2009.
- Konularına Göre Kur'an (Sistemik Kur'an Fihristi)*, (Haz. Ömer Özsoy, İlhami Güler), Ankara, 1997.
- KORKMAZ, Zeynep, *Türkiye Türkçesi Grameri: Şekil Bilgisi*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2009.
- KÖPRÜLÜ, Fuad, “Çağatay Edebiyatı”, *İslam Ansiklopedisi*, C. III, 1945, s. 270-323.
- Mütercim Âsım Efendi, *Burhân-ı Katı*, (Haz. Mürsel Öztürk, Derya Örs), TDK Yayınları, İstanbul, 2009.
- NECİP, Emir Necipoviç, *Yeni Uygur Türkçesi Sözlüğü*, (Çev. İktil Kurban), TDK, Ankara, 2013.
- OCAK, Ahmet Yaşar, “Fütüvvetnâme”, *İslam Ansiklopedisi*, C. XIII, 1996, s. 264-265.
- ÖZTÜRK, Rıdvan, *Yeni Uygur Türkçesi Grameri*, TDK Yayınları, Ankara, 2010.
- STEINGASS, F., *A Comprehensive Persian- English Dictionary*, Beirut, 1998.
- TEKİN, Talat, *Türk Dillerinde Birincil Uzun Ünlüler*, Simurg Yay., Ankara, 1995.